

Zorka Martinović, Majer (Vinkovci, 29. svibnja 1905. – Zagreb, 22. travnja 1994.), prevoditeljica, pjesnikinja, suradnica na filmskim scenarijima, urednica radova supruge književnika Vjekoslava Majera. Učila je slikarstvo kod slikara Marka Rašice. Surađivala je na scenariju za film *Tko pjeva, zlo ne misli*, rađenome prema knjizi Vjekoslava Majera *Iz dnevnika malog Perice*. Napisala je nekoliko neobjavljenih radova, primjerice, zbirku pjesama *Soba bez sata* (Majer, 1983., 22.).

Bilješke

¹ Posebni darovni ugovor nije potpisan. Radilo se o preuzimanju u posjed dokumentarne građe dana 3. studenog 1981. Popis predmeta u ArGuk. Naknadno je Zavod za književnost i teatrologiju HAZU od Zorke Majer preuzeo portret Vjekoslava Majera iz 1923., koji je izradio Oton Postružnik u tehnici ulja na platnu (zapisnik o preuzimanju portreta Vjekoslava Majera, 4. kolovoza 1992., ArGUK).

Zbirka umjetnina Tille Durieux darovateljica Erika Dannhoff Muzej grada Zagreba, Opatička 20-22

Njemačka glumica i kazališna i filmska pedagoginja Erika Dannhoff iz Berlina, nasljednica ostavštine Tille Durieux (1880. – 1971.), poznate njemačke glumice koja je prije Drugoga svjetskog rata bježeći pred nacistima, našla utočište u Zagrebu, darovala je 17. veljače 1982., Gradu Zagrebu 19 umjetničkih predmeta iz dijela Zbirke Tille Durieux.¹ Donaciju čine slike i skulpture – djela klasika moderne umjetnosti Marca Chagalla, Ernsta Barlacha, Maxa Slevogta, plastika i predmeti primijenjene umjetnosti iz Kine, Egipta, s Uskršnjeg otoka i iz Afrike, sve

umjetnine iz naslijeđa obitelji Durieux – Godeffroy. Zaključkom Skupštine Grada Zagreba, 23. veljače 1982., Zbirka Durieux predana je na upravljanje Muzeju grada Zagreba.²

U prigodi darovanja Erika Dannhoff je izrazila mišljenje da bi i Tilla Durieux voljela da predmeti ostanu u gradu koji je imao važno mjesto u njezinu životu. Muzej grada Zagreba Zbirku je obradio i izložio u sklopu svoga stalnog postava.³ Zbirka je rješenjem Ministarstva kulture RH, 2003. zaštićena kao kulturno dobro.⁴

Godine 1967. Tilla Durieux zatražila je izvoz svojih umjetnina u Njemačku, no sukladno zakonima o zaštiti umjetničke baštine, izvoz umjetnina iz države bio je zabranjen. Erika Dannhoff je kao nasljednica Tille Durieux 1971. zatražila isto takvo odobrenje za izvoz predmeta iz tadašnje Jugoslavije u Zapadnu Njemačku, s nakanom da se u Zapadnom Berlinu osnuje memorijal Tille Durieux. Dobila je potporu od Savezne stručne grupe za kazalište, film i televiziju njemačkog Sindikata namještenika i zaklade Pruska kulturna baština, koja djeluje u sklopu Državnih muzeja. Nakon dugotrajne prepiske postignut je dogovor o predmetima koji se smiju izvesti i onima koji moraju ostati u Hrvatskoj. Komisija pri Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu izdvojila je iz Zbirke Durieux predmete koji trebaju ostati u Zagrebu (oko 40% ukupnog broja). Postojala je namjera da ta njemačka glumica bude predstavljena u Zagrebu putem predmeta njezine zbirke i njezinih portreta koje su izradili različiti umjetnici.⁵ Kada je Grad Zagreb 1982. prihvatio darovnicu Erike Dannhoff, za ostatak predmeta Zbirke

Durieux (oko 60%) dobivena je dozvola izvoza iz zemlje.⁶

Osim muzejski obrađenih predmeta Zbirke, u privatnom posjedu u Zagrebu ima još predmeta koji su pripadali Tilli Durieux. Jelka Kučera, čija je pomajka prijateljerala s Tillom Durieux i nakon Drugoga svjetskog rata živjela u dijelu kuće u Jurjevskoj 27, u kojoj je u Zagrebu boravila Tilla Durieux, i kojoj je Tilla nakon odlaska u Njemačku ostavila na čuvanje svoje osobne i druge predmete, predala je 15. ožujka 2001. Muzeju grada Zagreba 506 knjiga iz knjižnice Tille Durieux (beletristika, knjige o kazalištu, umjetnosti, kulturi drevnih civilizacija, povijesne biografije).⁷

Zbirka Durieux u Zagrebu odražavala je kulturnu klimu Berlina 1930-ih godina. U to je vrijeme utjecaj primitivnih i egzotičnih kultura na stvaranje modernih umjetnika nalazio svoj izraz i u privatnom skupljanju predmeta drevnih civilizacija i domorodačkih kultura. Osim toga, i one umjetnine Zbirke koje nemaju veliku tržišnu vrijednost važne su zbog svoje povezanosti sa značajnim Berlinčanima čije je djelovanje prekinuto dolaskom nacista na vlast. U Zbirci se nalaze sačuvani radovi umjetnika čija su djela u nacističkoj Njemačkoj uništavana kao “degenerativna

umjetnost“. Zbirka Durieux značajna je za Zagreb zbog povezanosti života Tille Durieux s našim glavnim gradom, svjedok je i kulisa vremena u kojemu su pojedini stvaratelji svojim radom specifično obilježili zagrebačko kulturno i intelektualno ozračje, ali i usmjeravali umjetničke tendencije u poslijeratnom razdoblju zagrebačke kulturne povijesti, sve do kraja 1960-ih godina.

Zbirka Durieux posebna je zbirka unutar stalnog postava Muzeja grada Zagreba i u turističkim je knjižicama Zagreba izdvojena kao poseban dio postava tog Muzeja. Godine 2002. u Zagrebačkom kazalištu mladih postavljena je predstava inspirirana osobnošću i životom glumice pod naslovom *Tillina kutija - dosje Tille Durieux*.

Slika 29. Soba Tille Durieux u Zagrebu, 1964., Jurjevska 27

Erika Dannhoff i Tilla Durieux

Erika Dannhoff (Berlin, 2. prosinca 1909. – Berlin, 18. lipnja 1996.), glumica, kazališna i filmska pedagoginja iz Berlina, počela je glumiti u njenim filmovima. Vrhunac karijere postigla je u tridesetim godinama 20. stoljeća (naslovi filmova: *Der Rebell*, *Berge in Flammen*). Bila je vlasnica glumačke škole i poznata njemačka glumačka pedagoginja, a nakon smrti Tille Durieux naslijedila je njezinu ostavštinu.

Tilla (Ottilie) Durieux (Beč, 18. kolovoza 1880. – Berlin, 21. veljače 1971.), rođena Godeffroy, glumica je koja je svojom umjetničkom pojavom obilježila njemačku kazališnu scenu s početka 20. stoljeća.⁸

Školovala se u Kazališnoj školi dvorskog glumca K. Arnaua u Beču. Značajne uloge ostvarila je u brojnim kazališnim komadima, primjerice, *Liječnik na prekrtnici*, *Lulu*, *Sablasti*, *Orestija*, *Kralj Edip*, *Igra sna*, *Stanovnici pakla*, *Obiteljski sastanak*, *Ludakinja iz Chailloa*, *Danima u krošnjama*, *Franciska*, *Marija Stuart*, *Pigmalion* i *Saloma*.

Nakon slikara i grafičara Eugena Spira (1874. – 1972.) (Killy, Vierhaus, 1999b, 408), Tillin drugi suprug bio je Paul Cassirer (1871. – 1926.), povjesničar umjetnosti, skupljač i trgovac umjetninama, izdavač i mecena koji je u Berlinu prikupio značajnu umjetničku zbirku. Pomagao je francuske impresioniste i moderne njemačke umjetnike izdavaštvom i kupnjom njihovih djela.⁹

Tillu Durieux je prije Drugoga svjetskog rata u Zagreb doveo njezin glumački poziv. Nakon kazališne turneje nije se vratila u Njemačku i od 1938. živi u vili grofice Zlate Lubienski u Jurjevskoj 27 s kojom je bila u

Slika 30. Tilla Durieux i Zlata Lubienski, oko 1936.

daljnjoj rodbinskoj vezi. Nakon neuspjelog pokušaja emigracije na Kubu vraća se 1941. u Zagreb bez trećeg supruga, industrijalca Ludwiga Katzenellenboga, koji je uskoro izgubio život u njemačkom zarobljeništvu.

Tijekom rata Lubienski i Durieux pomagale su Pokret otpora. Nakon rata Durieux je napisala dramu o sudbini žene “bez domovine i jezika” s naslovom *Zagreb 1945*, koja je 1946. izvedena u Luzernu. Lubienski i Durieux bile su središnje ličnosti živoga umjetničkog i intelektualnog salona u Jurjevskoj 27. Durieux se bavila umjetničkom izradom lutaka i njihovih kostima za Družinu mladih – mali avangardni teatar osnovan 1939. godine. Kako je Družina mladih 1948. godine postala Zemaljsko kazalište lutaka, Durieux u njemu radi do 1954. Godine 1953. promijenila je tadašnje prezime svoga trećeg supruga

Slika 31. Erika Dannhoff, oko 1940.

Katzenellenbogen u djevojačko prezime očeve majke – Durieux. Iz Hrvatske je 1955. otišla u Njemačku, gdje je do smrti nastavila glumiti u kazalištu i na filmu. Filmski debi imala je u nijemom filmu prije Drugoga svjetskog rata.¹⁰ Od 1953. češće glumi u filmovima (Killy, Vierhaus, 1999a). Neki od filmova u kojima je glumila jesu: *Antigona*, *Anastazija – posljednja carska kći*, *Posljednji most* i *Osuđen na grijeh*. Za ulogu u posljednjemu dobila je 1965. godine njemačku saveznu filmsku nagradu. Bila je članicom njemačke Akademije umjetnosti i Njemačke akademije kazališnih umjetnosti.¹¹

Bilješke

¹ Darovni ugovor broj: 02-520, od 17. veljače 1982. (ArGUK). Zanimljivo je da je darovni ugovor sklopljen prije nego je Skupština grada Zagreba 23. veljače 1982., donijela zaključak o prihvaćanju donacije i predaji dijela Zbirke umjetnina Tille Durieux Muzeju grada Zagre-

ba na upravljanje. Naime, na originalu darovnog ugovora nema datuma, ali je na poledini iz potvrde Sekretarijata za opću upravu Zagreb br. 1519/II vidljivo da je darovateljica Erika Dannhoff ovjerala svoj potpis na ugovoru 17. veljače 1982. Da je riječ o ugovoru sklopljenom 17. veljače 1982. vidi se iz zapisnika komisije za preuzimanje darovanog dijela Zbirke Tille Durieux broj: 06-99/2-1982 od 17. veljače 1982., koju je osnovao ondašnji Gradski komitet za odgoj, obrazovanje, znanost, kulturu i fizičku kulturu grada Zagreba i u kojemu se navodi da je preuzimanje darovanih predmeta od Komisije i njihova predaja Muzeju grada Zagreba obavljena 17. veljače 1982. u prostorima zgrade u Jurjevskoj 27, a primopredaji su, u ime darovateljice, osim članova komisije, prisustvovali suprug Erike Dannhoff te njezin ovlašteni odvjetnik. Erika Dannhoff je 28. siječnja 1982. dostavila darovnu ponudu Gradu Zagrebu preko svojih opunomoćenika, odvjetnika Eugena Zadravca i Ratka Žurića (ponuda na poklon dijela zbirke Tille Durieux, ArGUK). Valorizirajući tu darovnu ponudu, Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture preporučio je prihvaćanje te darovnice jer su u međuvremenu svi pravni problemi u vezi s izvozom dijela Zbirke u inozemstvo te sporovima nasljednika Zbirke nakon smrti Zlate Lubienski i Tille Durieux riješeni, te da se u dijelu umjetnina koji bi trebali činiti donaciju Gradu Zagrebu i koje je odabrala Komisija za razmatranje darovne ponude Regionalnog zavoda (u sastavu Jerica Ljubenko i Stjepan Humel iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture, Stanka Domin, Davorin Stipetić i Nada Križić iz Regionalnog zavoda te Ljiljana Poljak iz Skupštine grada Zagreba), “radi o predmetima neprocjenjive materijalne vrijednosti i izuzetno visokog umjetničkog dometa, ... o stvarnim raritetima obzirom na fondove s kojima mi raspolažemo u našim muzejima i galerijama“. Također se “ostavlja trag djelovanja zbirke Lubienski-Durieux u gradu Zagrebu“. (mišljenje Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu broj: 03-UP/I-833/14, 1.2.1982., ArGUK). Vrijednost i značenje Zbirke Durieux utvrđena je i prije te je rješenjem Konzervatorskog zavoda br. 248-1948. od 15. ožujka 1948. (AMKRH) stavljena pod zaštitu i proglašena ja-

- vnom zbirkom. Rješenjem Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode o zaštiti Zbirke Durieux br. 02-1028/1-1967., 9.11.1967. (ArGUK) Zbirka je upisana u Registar pokretnih spomenika kulture.
- ² Zaključak Skupštine grada Zagreba broj: 02-520/1-1982, od 23. veljače 1982. (ArGUK).
- ³ Šterk, S. (1986.): *Tilla Durieux i njezina zbirka umjetnina u Zagrebu*, Muzej grada Zagreba, veljača – ožujak 1986.
- ⁴ Rješenje o utvrđivanju svojstva kulturnog dobra Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Klasa: UP-I-612-08/03-01-06/155, Ur. broj: 532-10-1/8-03-2, 23. 9. 2003. (ArGUK)
- ⁵ Prema dokumentaciji iz Arhiva Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport.
- ⁶ Tijekom vremena mnogi su predmeti izgubljeni, popisi dopunjavani i mijenjani. Popis nestalih i otuđenih predmeta donosi Slavko Šterk (1986., 57.).
- ⁷ Jelka Kučera unuka je Otona Kučere, prirodoslovca, astronoma i iznimnoga hrvatskog popularizatora tehnike i prirodoslovlja. U posjedu Jelke Kučere nalaze se i drugi predmeti koji su pripadali Tilli Durieux (namještaj, europski porculan i staklo, predmeti s Dalekog istoka, kazališni kostimi, perike, knjige, odjeća). Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode te je predmete preventivno zaštitio kao kulturno dobro rješenjem Klasa: 612-08/00-03/1, Ur. broj: 251-16-03/01-00-1, od 18. siječnja 2000., ArGUK.
- ⁸ Opširnije o kazališnoj karijeri Tille Durieux, o umjetničkim kretanjima i utjecajima u Njemačkoj – o duhovnoj pozadini njezina života i osobama koje su imale važno mjesto u njemu piše Šterk (1986.) u katalogu Zbirke Durieux pod naslovom *Tilla Durieux i njezina zbirka umjetnina u Zagrebu*.
- ⁹ O ulozi i sudioništvu Tille Durieux u skupljanju umjetnina za vrijeme i nakon braka s kolekcionarom i trgovcem umjetnina Cassirerom nije dovoljno precizno pisano. Dio predmeta iz Zbirke koja je stigla u Zagreb prije Drugoga svjetskog rata nasljedstvo je obitelji Godeffroy-Durieux. O svom doživljaju umjetničkih slika starih majstora Durieux je ponešto rekla pričajući o načinima na koje ju je Cassirer uvodio u likovnu umjetnost i književnost (Durieux, 2001., 83-84.). Kasnije je sama Durieux modernu umjetnost na umjetninama u svomu domu tumačila ljudima iz visokog društva koji su joj dolazili u posjet. Još za života Paula Cassirera velika je zbirka slika glasila na njezino ime (ibid., 286.). Bila je zahtjevna i vrlo određena u biranja umjetnika koji su izrađivali njezine portrete i materijala u kojemu su rađeni (Renoir, Barlach). Nakon Cassirerove smrti pripao joj je određen broj umjetnina od bračne imovine (umjetnine s Dalekog istoka, neki predmeti primitivnih kultura, djela modernih umjetnika, renesansne umjetnine). Iz riječi Tille Durieux koje donosi Šterk (1986., 15.) jasno je da je promišljeno naručivala umjetnička djela za svoj dom u braku s trećim suprugom. Također je preferirala određene vrste predmeta kojima se voljela okruživati, primjerice, male skulpture životinja A. Gaula (u Zagreb ih je donijela 14, u sadašnjoj je Zbirci preostala jedna). Oko 1930. kupovala je posude (srebrni pribor za jelo, vrčeve) i namještaj dizajniran u Bauhausu. Ti su se predmeti nalazili na nekim popisima njezine zbirke u Zagrebu, ali kasnije nisu nađeni. Za prvog supruga Tille Durieux - Eugena Spira, ni u referencama koje navodi Šterk (1986.), ni u drugim izvorima nismo pronašli podatak da se bavio skupljanjem umjetnina.
- ¹⁰ Prema kazivanju same glumice, prva njezina filmska uloga bila je ona u filmu *Žena s velom*, a drugi izvori spominju *Der Flug in die Sonne* iz 1914. godine.
- ¹¹ Glavna podataka potječe od Durieux (2001.) i Šterk (1986.). Muzej grada Zagreba je za izložbu o Tilli Durieux u Berlinu, u veljači 2006., izdao novi katalog autora S. Šterka *Tilla Durieux i njezina zbirka umjetnina u Muzeju grada Zagreba*, Zagreb, Muzej grada Zagreba, 2006.